

Spis treści

Od autora	11
1. Braśław i Braślawszczyzna — kresy Kresów	19
Smak zakazanego owocu • Braśław nie sprawia zawodu • W walce o rękę pięknej Drywy • By ziemie litewskie rozszerzyć... • Ostatni sejmik powiatowy • Efemeryczne województwo • Park Narodowy „Jeziora Braślawskie” • Goście z dalekiej północy • Braślawski „wulkan” • Niestrudzony historyk Braślawszczyzny • Świątynie u stóp wzgórza • Braślawska Ucieczka Grzeszników • Polska ekspansja na litewsko-ruskim pograniczu • Czy to prawdziwi Polacy? • Pod jarzmem dwóch okupantów • Aby zachować wiarę i tożsamość • Młodzi nie rozmawiają już po polsku • Braślawska cerkiew • Kolonia urzędnicza • Muzea • Nad jeziorem Biereże	
2. Do siedziby Diabła Północy	41
Brzegiem jeziora Drywiaty • Początki kariery Belmontu • Królewska afera miłosna • Hrabia Manuzzi w akcji • Wierni słudzy caratu • Burdy Diabła Północy • Świątynia belmonckiej siedziby • Dziwactwa państwa Manuzzich • Szkielet pałacu patrzy na zachód różany... • Koniec Belmontu • W zdziczałym parku • Na skraju Puszczy Belmonckiej • Młodsza siostra Białowieży • Krwawe czyny „Świętej Trójcy” • Bitwa pod Marcebolinem • Dalsze losy oddziału „Wawrzeckiego” • „Kawo-że wy saboj przedstawiajecie?” • „Sojusznicza współpraca” z Sowietami • Wracamy do Braśławia	
3. W Opsie i Dryświatach	61
Nieszczęśliwe małżeństwo pięknej Jadwigi • Gotowano się do walki zaciętej... • Ciąg krwawych wydarzeń • Kochanek na najwyższym szczyblu • Rok 1792 w Opsie • Perypetie majątkowe Platerów • Pałac szczęśliwie zachowany • Pod Napoleoniskim Dębem • Walka o kościół • Starostwo o egzotycznej nazwie • Wileński renegat i jego potomek • Rozmowa z doktorem Pelikanem • Vis à vis elektrowni atomowej • Zamek królowej Bony • „Czara z malachitu otoczona szmaragdem łąk” • Dryświaty i ich świątynie • Kolchozowa energetyka • Kościuszkowski brygadier na Kamczatce	
4. Widze — kresowy tygiel narodów	81
W wirze walk o niepodległość • Nadgorliwy rabin • Staroobrzędowcy przeciwko powstańcom • Wzloty i upadki rodu Pisanich • „Każdy ką	

technie staropolskim obyczajem" • Pięć narodów, pięć wyznań... • Krótka etnogeneza Brastawszczyzny • Raskolnicy • Przybywają Tatarzy • W Zaułku Tatarskim • Dziwna wojna pod Widzami • Okres międzywojenny • Co zostało z widzkiej „wieży Babel”? • Neogotycki magazyn lnu • Grób naczelnika • Wawrzeczy • Widzkie uzdrowisko • Dwór w Widzach Łowczyńskich • Przy dawnym trakcie pocztowym

5. Wielkie Jezioro Brastawskie 101

Nad jeziorem Strusto • Jeden z najpiękniejszych widoków • Plaże niczym na tropikalnej wyspie • Molenna w Bułowiszczach • Kraina mewy srebrzystej • Wśród nadbrzeżnych pagórków • Horodyszcze • Białe noce nad jeziorem Snudy • Galeria rzeźb w ogródku • Monumentalna świątynia w Słobódce • Pasma zielonego łądu i błękitnych wód • Zawierz — resztki wspaniałej siedziby • Grodzisko nad jeziorem Nieśpisz • Monaster na wyspie • Krewcy bazylianie • Legenda Matki Bożej Monasterskiej

6. Druja — sen o minionej świetności 119

Stara Druja i nowy Sapieżyn • Czasy rozkwitu, czasy upadku • Perypetie majątkowe Sapiechów • Druja w rękę Miłoszów • Dwie linie rodu • Życie pozagrobowe Eugeniusza Miłosza • Krach gospodarki pana Józefa • Pożegnanie dziedziczki • Miłoszowskie groby w Idołcie • Marzenia o drugiej Gdyni • Nędza i rozpacz czy barwy życia? • Tamci nie wrócili, ci tej ziemi nie pokochali... • Zespół bernardyński • Burzliwe losy świątyni • Drujskie gimnazjum • Miasto rozspiewane • „Mamy w niedzielę wypełnione wszystkie ławki” • Ostatnia z drujskich cerkwi... • ...I ruiny pozostałych • Dwór Sapiechów i Miłoszów • Słynny kamień Borysa • Kierunek — Przebrodzie

7. Ikażń, Przebrodzie, Miory 142

Twierdza na pograniczu • „Ludność rzuciła się na bolszewików...” • Błogosławieni z Ikażni • Rybacy w roli saperów • Miasto z dziesięcioma domami • Niepokorni unicy z Przebrodzia • W ostępach Bagna Mech • Dwór w Zabłociu • Co padło łupem Francuzów? • Dmochowski — rzeźbiarz i powstaniec • Turyści wzbudzają sensację • Siedziba Mirskich w Kamieńpolu • Skromna historia Mior • Na miorskim jarmarku • Socjalistyczny rozwój • Okazała neogotycka świątynia

8. Na końcu świata — Dzisna 159

Przeгляд wojsk Rzeczypospolitej • Batory pod Połockiem • Powstanie listopadowe w Dżisnie • „Każdy ubrany i uzbrojony, jak mógł...” • Przygody w hoteliku Kaca • 17 września 1939 roku • Bolszewicy byli silniejsi... • Spacer ulicami Dżisny • Kościół, który irytował Wodza Rewolucji • Fabryka odzieżowa w synagodze • Dzielnica cmentarz i dzielnica sądów • Wdzięczność poety

9. Tajemnice Bagna Jelnia 172

Ewenement wśród bagien Białorusi • Tundra na Wileńszczyźnie • Polowanie na pardwy • Ścieżka przez mszar • Upiorny las uschniętych brzoź • Niesamowite jezioro Jelnia • Mini-pojezierze na bagnie

10. Saga rodu Łopacińskich 180

Polska szlachta rodem z... Chorwacji • Zabytki Hermanowicz • Pałac Szyrynow • Stolica „z awansu” • Dzieje Szarkowszczyzny • Bezkrzesne kołchozowe pola • W alejach lipowych Annodworu • Dziedzice Annodworu i Tadulina • Przedsiębiorczy hrabia Sergiusz • Nieoczekiwany ślub pięknej Eweliny • Życie codzienne Annodworu • „Ślicznie wygląda ogród w świetle księżyc...” • Z Łopacińskimi przez stulecia • Wilhelm z Tadulina — nieuchwytny powstaniec • Przygoda „lwa salonowego” • Brastawska Arka Noego • Pod opieką Feliksa Edmundowicza • Ostatnie ślady Łopacińskich • Panicz wrócił!

11. W Głębokiem i okolicach 200

Mosarz — wszędzie widać rękę gospodarza • Ośrodek kultu św. Justyna • Rezydencja Brzostowskich • Sztukaterie niewiele mające równych • Do naszych czasów nie pozostał ślad... • Kościół w Udziale • Zenowiczowie z Głębokiego • Dobrodziej kościołów i klasztorów • Jedno z najświetniejszych zwycięstw Czarnieckiego • Szlachetny postępek hrabiego Brzostowskiego • Wizje „małego kaprała” • „Wieszateli” w Głębokiem • W bojach z bolszewikami • Niedzielny kiermasz • Ponura sława berezweckiego klasztoru • Droga śmierci • Straszny koniec „ewakuacji” • Zagłada kościoła w Berezweczu • Sławni obywatele Głębokiego • Autor Kariery Nikodema Dyzmy • Rynek sprawia przynębiające wrażenie • Muzeum • Zespół pokarmelicki • Tu kwaterował Napoleon • Kościół parafialny • Berezweckie pamiątki • Cmentarz Kopciówka

12. Tyzenhauzowskie Postawy 228

Duniłowicze • „Kmicic” w akcji • Szlakiem Stefana Batorego • Początki Postaw • „Porządnymi domami zamurował rynek...” • Świątynia nad brzegiem stawu • Dzieło podskarbiego Tyzenhauza • Pałac w Postawach • „Zegar o ciężkich wagach wydzwaniał godziny...” • Ornitologiczna kolekcja pana Konstantego • Pożegnanie z Postawami

13. Stary i Nowy Miadzioł 241

Pograniczna warownia księstwa połockiego • „Zaszeptane masło” tatarskiego czarownika • Dzieje dwóch Miadziołów • Pokarmelicki kościół • Pozostałości miadziolskiego zamku • Legenda jeziora Batoryn

14. Kresowe morze — Narocz 248

Gigantyczne błękitne serce • Naroczński Park Narodowy • Pierwszy partyzant Wileńszczyzny • „Kmicic” wyrusza w teren • Geneza radzieckiej partyzantki • Markow — kolega z seminarium • Do nowego obozowiska • Pozory przyjaźni • Zdradzieckie zagranie Markowa • Słowo honoru radzieckiego oficera • Mściciel • Tragiczny los „Łupaszk” • Brzegiem Naroczy • Przygoda mistrza Bułhaka • Hatowicki cmentarz • „Złazy się końce widnokręgu...” • Siedlisko przyrodzonego piękna • Ostrów — zaduma nad minioną świetnością • Dwie milie jazdy samym brzegiem jeziora... • Kobylnik vel Narocz • Udana akcja partyzantów „Kmicica” • Autobus rusza dalej

15. W krainie Błękitnych Jezior 272

Kościół w Konstantynowie • Spotkanie na plebanii • Romantyczna podróż ciuchcią • „Olszew nie jest zwyczajnym dworem...” • Pokolenia Chomińskich • Koncept pana wojewody • Minione bogactwa olszewskiej rezydencji • Bezcenny Kodeks Olszewski • Białoruska Szwajcaria • W głąb rezerwatu • Hłubel, Hłubelek, Jęczmionek... • Przysiółek na „przełęczu” • Techniki budowlane pradziadów • Majątek Komarowszczyzna • Z Lisem w herbie • W cienistych alejach

16. Świr i Jezioro Świrskie 290

„Ma ono podobieństwo do wielkiej rzeki...” • Książąt Świrskich wielkość i upadek • Gdzie król Batory wydawał manifesty • Montownia traktorów w świątyni • Krzyż wrócił do kościoła... • Tu stał zamek Dowmonta • Wycieczka wokół jeziora • „Rzemiennym dyszlem” • Świr Laskowski • „Śliczny był domek bólkowski...” • Karmelici w Zaświrzu • Gniazdo rodu Szemiothów • Uczta na cześć księcia „Panie Kochanku” • „Sztob w hetoj chaty licha nie znaty!” • Szaleństwo młodego dziedzica • Kolebka Szostakowiczów • Otwarty dom Sulistrowskich • Karłowiczowie w Wiszniewie • Pamiętniki Gabrieli Puzyniny • Ośrodek kultury w Dobrowlanach • Kolekcja hrabiego Günthera • Zamykamy krąg

17. Jeziora Soroczańskie i wileńska puszcza 313

Sznur błękitnych koralu • W sercu wileńskich lasów • Puszcza kusiła... • „Ach, co to były za drzewa!” • W dniu ponowy • Zwierzęcy bohaterowie Tytusa Karpowicza • Ludzie lasu • Fantazje starego Łowcy • Zostały nazwy na mapie • Bitwa pod Worzianami • „Łupaszka” kontra Sowietci • Zalavas

18. Piłsudczyzna 327

Przodkowie Marszałka • Zułowskie gospodarstwo • Redaktorzy „Gołębia Zułowskiego” • Wielki pożar • „W rodzonej stronie to i wiatr pachnie...” • Miejsce pamięci narodowej • Zułowski rezerwat historyczny • Co pozostało w Zułowie? • Na miejscu dworu — silosy na kiszonkę • Ocalał Dąb Piłsudskiego! • Sławny Józef, zapomniany Bronisław • Brat Piłsudskiego spiskuje z bratem Lenina • Wśród Ajnów na Sachalinie • Nagrania odkryte na strychu w Zakopanem • Kaplica grobowa Michałowskich • Przygoda nad jeziorem Piorun • Powiewiórka • „Niemowlę płci męskiej imieniem Józef...” • „Mocno ochotni są do hultajstwa...” • Na cmentarzu parafialnym • Błędne spojrzenie Napoleona • Akcja w Bezdanych • Rozsmakowaliśmy się w Kresach...

Literatura 351

Skorowidz nazwisk 355

Skorowidz nazw geograficznych 363